

Jan T. Gross: „Rolul vecinilor, al localnicilor, a fost un factor crucial în genocidul comis asupra evreilor”

Natalia Sergheev
13 septembrie, 2017

Istoricul american de origine poloneză își prezintă zilele acestea la Chișinău una din cărțile recente – „Recolta de Aur: Evenimente la periferia Holocaustului”.

Un istoric al Holocaustului, americanul de origine poloneză Jan T. Gross prezintă zilele acestea la Chișinău una din cărțile sale recente – „Recolta de Aur: Evenimente la periferia Holocaustului” -, în care vorbește despre participarea activă a populației locale din Europa Centrală și de Est la crimele naziștilor contra evreilor. Vizita istoricului la Chișinău a fost organizată de Asociația poloneză Never Again, iar prezentările sunt găzduite de Biroul Relațiilor Interetnice și de Universitatea de Stat din Moldova.

Jan T. Gross: „De câteva decenii deja mă interesează cel de-al Doilea Război Mondial. Timp îndelungat am scris mai ales despre experiențele societății poloneze sub ocupație germană și apoi sub ocupație sovietică, perioada 1939-1941, când URSS a ocupat o jumătate de Polonie. Pe parcurs, am înțeles că istoria Holocaustului din Europa de Est nu a fost relatată din punct de vedere istoric cu onestitate deplină.

Dacă începi să citești izvoare istorice - și există multe documente care relatează experiența evreilor sub ocupație nemțească din aceste regiuni, se dovedește că rolul vecinilor, al localnicilor, a fost un factor crucial în genocid. Populația evreiască era îndigenă în această regiune. Doar în Polonia, secole la rând au locuit circa 3 milioane de evrei, ei deja erau integrați în comunitatea locală. Pentru a-i extermina, conform proiectului german și politicilor naziste implementate în perioada războiului, aceștia trebuiau stârpiți din aceste societăți. În acest proces, vecinii au avut un rol semnificativ. Anume ei au facilitat aceste politici distructive. A fost șocant pentru mine. Și am început a scrie despre asta.”

Europa Liberă: La modul practic, cum contribuiau localnicii la genocidul evreilor?

Jan T. Gross: „Implicarea vecinilor avea multiple fațete. Dar aș vrea să încep cu o prefață despre genocid. Este, practic, imposibil pentru o forță externă, un invadator străin, să ducă la bun sfârșit o planificată și deliberată distrugere a membrilor unei comunități anumite, fără implicarea localnicilor, din simplul motiv că, atunci când intră pe teritoriu străin, ei nu știu cine sunt aceștia, nu știu cum să-i identifice. În spațiul est-european, implicarea vecinilor a însemnat identificarea evreilor, violuri, jafuri, căutarea celor care încercau să se ascundă și să supraviețuiască prin zonă.

Pe de altă parte, trebuie să recunoaștem, existau localnici care își riscau viețile prin faptul că ajutau evreii care erau persecutați. Dar aceștia erau indivizi excepționali, care mergeau împotriva propriei comunități. Dacă erau identificați, erau supuși unor represiuni foarte brutale și, uneori, uciși, nu doar de autoritățile germane, dar și de alți localnici care stabileau cine sunt. Este o istorie foarte dramatică. E foarte ușor să rozi de pe suprafața omenirii pelicula subțire a civilizației și să ațâți un om împotriva altuia, astfel încât să ajungă să facă lucruri oribile.”

Europa Liberă: Pe teritoriul actual al Republicii Moldova evreii la fel au fost prizonieri în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, au fost sute de mii de victime. În manualele de istorie folosite în licee, desigur, se relatează despre Holocaust, dar unii profesori s-au plâns că informația ar fi prea generală și că ar fi bine să fie dedicat mai mult timp acestui subiect. Cum ar putea cetățenii să aibă o discuție onestă despre trecut, despre istorie, dacă dezbaterile publice pe acest subiect sunt rare?

Jan T. Gross: „Opinia mea poate fi un pic părtinitoare din punct de vedere profesional, fiindcă sunt un istoric axat pe perioada celui de-al Doilea Război Mondial, mai puțin pe cazul Moldovei în particular, ci pe fenomenul Holocaustului în Europa de Est per general, cu specializare pe Polonia. Și totuși cred că acest eveniment este unul într-atât de dramatic pentru istoria națiunilor, a societăților din regiune, încât el nu poate fi dat la o parte. Mai este vorba și despre istorii bine documentate și bine cunoscute. Holocaustul evreilor moldoveni, Holocaustul evreilor polonezi nu sunt simple episoade care pot fi trecute sub tăcere, la dorința cuiva. Holocaustul, într-o oarecare măsură, ține de întreaga umanitate. A marcat toată civilizația occidentală. E o secvență de timp la care umanitatea va reveni încontinuu și despre care oamenii se vor întreba permanent: cum a fost posibilă o astfel de cruzime concertată?”

În primul rând, multe persoane care locuiesc în afara Poloniei sau în afara Moldovei cunosc foarte bine ce s-a întâmplat și au oferit mărturii. În al doilea rând, acest subiect va reveni mereu, deoarece perioada celui de-al Doilea Război Mondial a fost o experiență profund răscolitoare și transformatoare pentru istoria tuturor societăților care au fost implicate în conflict. S-au întâmplat atâtea, pe lângă Holocaust! Această perioadă va fi întotdeauna de referință atunci când se va povesti despre istoria comunităților, a identității.

Iată de ce acestui trecut trebuie să-i faci față cu onestitate și transparență. În caz contrar, va rămâne în subconștient frica unei amenințări din afară, că acest trecut va fi descoperit și că va fi nevoie să-l confrunți. Este o moștenire dificilă și urâtă. Societățile din Europa de Est au fost profund implicate în procesul de exterminare a evreilor. Dacă nu vom vorbi despre asta, nu înseamnă că acest trecut se va evapora. Dimpotrivă, el ne va bântui.”

Europa Liberă: Cine ar trebui să se preocupe de păstrarea amintirii despre ororile Holocaustului înainte de toate: evreii din Republica Moldova, autoritățile locale, întreaga comunitate?

Jan T. Gross: „Dacă societatea nu-și cunoaște propriul trecut, nu va fi niciodată împăcată cu sine însăși. Trecutul orașului Chișinău, la fel ca și trecutul multor alte localități din Europa de Est, arată că evreii trăiau cot la cot cu alte comunități. O bună parte din populația Chișinăului era alcătuită din evrei înainte de război. Chișinăuienii care nu cunosc asta și nu sunt interesați de asta, de fapt, sunt înstrăinați de istoria propriei comunități. Ei, pur și simplu, nu cunosc cine sunt și care este trecutul lor. Până la urmă, ceea ce simțim față de trecut nu ar trebui să dicteze felul în care îl comemorăm. Nu sunt aici ca să-i spun cuiva ce să facă. Dar dacă oamenii dintr-o localitate evită să-și asume responsabilitatea pentru propriul trecut, niciodată nu vor fi într-o relație confortabilă cu ei înșiși. Mă tem că e vorba de un efort comunitar, astfel încât toți localnicii să mediteze asupra trecutului și să-l comemoreze în mod onest.”

Europa Liberă: Plăcile memoriale și monumentele în amintirea victimelor Holocaustului sunt instalate inclusiv pentru asta. Cum altfel am putea comemora trecutul? Care ar fi un exemplu bun de păstrare și revigorare a memoriei colective?

Jan T. Gross: „Cred că inițiativa „Stolperstein” este una fenomenală. Le observ în Germania, locuiesc la Berlin. Să vezi aceste plăcuțe de cupru instalate în pavajul din fața locuințelor evreilor care au avut de suferit de pe urma genocidului este o experiență foarte puternică și emoționantă. Însăși montarea lor pe stradă face comunitatea mai unită. De obicei, rezidenții clădirii coboară, este o mică ceremonie... În Europa de Est ar fi dificil de realizat această idee din simplul motiv că numărul de evrei care a locuit aici era atât de mare, încât străzile ar deveni practic pavate cu aceste plăcuțe. Ar mai fi și costisitor. Dar, cu siguranță, există posibilități prin care prezența și mai ales absența comunităților evreiești ar putea fi înviată în amintirea localnicilor din această parte a lumii.”

<https://www.europalibera.org/a/istoricul-american-de-origine-polonez-jan-t-gross-la-chisinau/28733789.html>